

K PROBLEMATIKE VÝUČBY NÁBOŽENSTVA V ČESKOSLOVENSKU PO ROKU 1918

Religious education in Czechoslovakia after 1918

Adriana Kičková

DOI: 10.17846/CL.2018.11.2.190-198

Abstract: KIČKOVÁ, Adriana. *Religious education in Czechoslovakia after 1918*. Religious education as a compulsory subject played an important role in the educational process. The foundations of faith acquired by children in the family milieu were followed up by religious education at school. After 1918, both the system of education and the subject of religious education itself changed. The text outlines the form of changes in the teaching of religion after the establishment of the Czechoslovak Republic in 1918 in the contemporary context. It focuses on selected legislative changes, as well as on the reactions in the press in that period.

Keywords: *religion, schools, Czechoslovak Republic*

Abstrakt: KIČKOVÁ, Adriana. *K problematike vyučovania náboženstva v Československu po roku 1918*. Náboženská výchova ako povinný vyučovací predmet zohrávala dôležitú úlohu v edukačnom procese. Základy viery získali deti v rodine, na ktorú nadväzovala náboženská výchova v škole. Po roku 1918 došlo k úprave vzdelávacieho systému, ako i predmetu samotného. Text načrtáva podobu zmien vo vyučovaní náboženstva po vzniku Československej republiky v roku 1918 v kontexte dobových prúdov. Sústreďuje pozornosť na vybrané legislatívne zmeny, ako i reakcie dobovej tlače.

Kľúčové slová: *náboženstvo, školy, Československá republika*

Etablovaním nového štátneho útvaru, Československej republiky, sa medzi prvoradé úlohy zaradila potreba upraviť vzdelávací systém v duchu nového štátneho zriadenia. Bolo potrebné, aby vzdelávanie budúcich voličov svojou štruktúrou, ale i obsahovou náplňou, adekvátne reflektovalo potreby republiky. Nový štát nemal v tomto smere jednoduchú úlohu. Zdedil iba čiastočne kompatibilný vzdelávací systém (Kázmerová 2012, 11-14). Predpisy a normy, o ktoré sa vzdelávanie opieralo, boli pre české krajiny a územie dnešného Slovenska odlišné. Prvoradou úlohou preto bolo zjednotiť základné normy, na ktorých štruktúra vzdelávania a jej obsahová náplň stála (Placht – Havelka 1934, 71).¹ Preto dovedty, kým nebol dovŕšený reformný proces, ostali v obmedzenej platnosti viaceré zákonné normy bývalého štátneho zriadenia. Dočasnú platnosť zákonov bývalého Rakúsko-Uhorskeho zriadenia, do prijatia nových predpisov, umožnil zákon č. 11 z 28. októbra 1918. Transformácia prinášala zmeny, ktoré hlavne na území Slovenska nemali vždy pozitívnu odozvu. Vzhľadom na odlišnosti sa úprava obsahu vzdelávania pre jednotlivé vyučovacie predmety riešila prostredníctvom výnosov ministerstva školstva a jemu na Slovensku podriadenému

¹ V otázke vyučovania náboženstva sa vychádzalo, pre krajiny české z paragrafu 1, zákona č. 62 zo 14. mája 1869. Dopĺňoval ho zákon z 2. mája 1883 č. 53. Na území dnešného Slovenska a Podkarpatskej Rusi platil zákonný článok XXXVIII z roku 1868. Doplnil ho článok XXVIII z roku 1876.

orgánu, Referátu ministerstva školstva v Bratislave. Predmety boli rozložené v dvoch základných kategóriách – povinné i nepovinné. Do prvej kategórie patrilo náboženstvo.² Vyučovanie náboženstva ako predmetu upravoval výnos ministerstva školstva z 11. augusta 1919 č. 26.183 o *povinnom vyučovaní náboženstva*. Uvádzal, že daný predmet bolo možné zaviesť na určitom type ústavu len vtedy, ak sa k jeho vyučovaniu prihlásilo minimálne 20 žiakov, zo všetkých tried, kde náboženstvo nebolo povinným predmetom (išlo o necirkevné školy, kde náboženstvo ako predmet nebolo povinné). Akýkoľvek nátlak na žiakov, aby sa prihlásili do nepovinného náboženstva, bol nepripustný.³ V zmysle nového štátneho zriadenia bolo dôležité, aby učiteľské osoby boli dôveryhodné, čo v nových podmienkach nebolo ľahké dosiahnuť. Ministerstvo školstva vydalo nariadenie č. 133.78 z 8. októbra 1919, na základe ktorého upozorňovalo správcov škôl, že vyučovať náboženstvo môžu iba osoby, ktoré zložili sľub vernosti Československej republike.⁴ V prípade, ak by daný predmet vyučovala osoba bez zloženia sľubu, ministerstvo školstva zastavilo vyplácanie finančnej odmeny za vyučovanie daného predmetu.⁵ Otázkou oslobodenia od vyučovania náboženstva sa zaoberal aj neskoršie publikovaný výnos z 17. októbra 1920. Náboženstvo nemuseli navštevovať deti bez vyznania alebo deti náboženstva štátom neuznaného v prípade, ak rodičia návštevu hodín náboženstva jasne odmietli. Hlavným dôvodom publikovania výnosu boli sťažnosti, ktoré v hustom slede dostávalo ministerstvo školstva. Žiadali oslobodenie dieťaťa z vyučovania predmetu, avšak bez vyjadrenia nižších školských orgánov. Predpis preto uložil zemským i okresným orgánom, aby pri každej žiadosti zisťovali dôvody, pre ktoré si otec, matka, respektíve poručník nepriali, aby dieťa hodiny náboženstva navštevovalo. Úrady mali vypracovať posudok a zhodnotiť, či by účasť dieťaťa na vyučovaní náboženstva nespôsobiла vo výchove rozkol (Vestník MŠaNO 1920, 417).⁶ Aj na stránkach novín sa obyvateľstvo vyjadrovalo k otázke vyučovania náboženstva. V prospech potreby povinného vyučovania náboženstva sa vyjadrili napríklad noviny Národná jednota, v marci 1920. Požadovali, aby sa vyučovanie náboženstva nezanedbávalo a stalo sa povinným nielen na všetkých ľudových školách, ale i na školách stredných (NJ 1920, 2).

² Konfesné pomery v republike ovplyvnili pomery v bývalej Rakúsko-Uhorskej monarchii. Po jej zániku a vzniku Československej republiky sa daná skutočnosť plne odrazila v novom štáte. Zvlášť neľahká bola situácia na Slovensku. Do vzniku republiky diecézy na Slovensku spadali pod maďarské. Hranice diecéz nesúhlasili s hranicami štátnymi. Bolo potrebné riešiť otázku cirkevného školstva, majetkové otázky, otázku biskupov atď. Dôležitým krokom ku konsolidácii vzájomných vzťahov sa preto stala zmluva *Modus vivendi* z roku 1928.

³ Rovnaký obsah mal výnos z 31. októbra 1919 č. 52 420 o povinnom náboženstve pre stredné školy.

⁴ Sľub vernosti učiteľov na základe výnosu ministerstva školstva z 10. apríla 1920 č. 11.861 znel: „*Sľubujem na svoju česť a svedomie, že Československej republike budem vždy verný a jej vláde poslušný, že budem všetky zákony a nariadenia zachovávať, svoje úradné povinnosti podľa nich vykonávať pilne, svedomite a nestranne. Úradného tajomstva nevyzradím a v každom svojom jednaní len prospech štátu a záujem služby budem mať na zreteli.*“ (SAN – PATO, f. SITO 1919 – 1949, k. 1).

⁵ K „problému“ sa pridala aj otázka vyučujúceho pre daný predmet – laický učiteľ alebo katechéta. Podľa nariadenia ministerstva školstva z decembra 1920 bolo ustanovené: 1. Na školách, kde žiaci aj učitelia boli rovnakého vyznania, vyučoval náboženstvo triedny učiteľ. 2. Tam, kde žiaci boli iného vyznania ako pedagogický zbor, ale nachádzal sa tam pedagóg rovnakého vyznania ako deti, náboženstvo vyučovala osoba menovaná ministerstvom školstva. 3. Ak deti aj učitelia boli iného vyznania a nebol tam učiteľ náboženstva, vyučoval ich tamojší farár. 4. Náboženstvo sa vyučovalo v rozsahu ako udával učebný plán a podľa učebného programu, одобreného ministerstvom školstva (NJ 1920, 3).

⁶ Zákon z 15. apríla 1920 č. 405 sa venoval komplexne otázke náboženského vyznania dieťaťa s ohľadom na náboženskú príslušnosť rodičov, resp. poručníka. V školách, ktoré navštevovali príslušníci rôznych vyznaní a náboženských spoločností malo byť vyučovanie rozdelené tak, aby aj náboženská menšina mohla vykonávať svoje náboženské povinnosti. Náboženským vyznaním sa myslel aj stav bez vyznania (Placht – Havelka 1934, 67-70).

Zákonná úprava nielen pre vyučovanie náboženstva na ľudových a meštianskych školách nastala po prijatí zákona č. 226/1922 z 13. júla. Konkrétne išlo o paragrafy 1 a 2.⁷ Podľa paragrafu 1 bolo náboženstvo ako predmet povinné. Vyučovanie zabezpečovali príslušné cirkevné úrady, okrem vrchného dozoru, ktorý prináležal štátu.⁸ Zreteľne opäť deklaroval, že učitelia mali zakázané ovplyvňovať deti buď v prospech, alebo proti vyučovaniu náboženstva. Oslobodení mohli byť od výučby náboženstva žiaci obecných a okresných škôl, ktorí prináležali niektorému zo štátom uznaných vyznaní, ak o to požiadali rodičia alebo zástupcovia rodičov. Oslobodenie od vyučovania predmetu malo spravidla charakter oznámenia. Obsah nariadenia sa neskôršie rozšíril aj na stredné školy a učiteľské ústavy (Vestník MŠaNO 1923, 544).

Malý školský zákon však priniesol aj „konkurenciu“ náboženskej výchove v podobe nového povinného predmetu – občianskej náuky a výchovy, čo spôsobilo v časti politického spektra problémy. Hlavný problém s normou mala *Slovenská ľudová strana*. Jej poslanci aktívne bojovali rôznymi prostriedkami proti prijatiu malého školského zákona. V zákone nevideli snahu o zjednotenie, ale útok na kresťanstvo. Poslancov, ktorí zákon odhlasovali, nazývali pokrokármi a socialistami. Prezentovali sa ako jediná strana, ktorá bráni kresťansko-katolíckej stanovisko. Svoje predstavy o riešení náboženskej výučby a náuky o spoločnosti publikovali na stránkach novín. Nie vždy bol slovník autorov taktný. Prostredníctvom diskusie k „problému“ náboženskej výučby sa snažili zaujať a prilákať potenciálnych voličov, alebo si „len“ vylepšiť vlastný obraz na verejnosti. *Slovenská pravda*, nedeľník vydávaný *Slovenskou ľudovou stranou*, na margo uvedenej skutočnosti napísal: „My katolíci nebojíme sa ani „voľnej súťaže“ vo veciach viery. Skúsenosť dokazuje, že pri takýchto súťažiach vždy zvíťazíme.“ (SP 1923b, 3). Článok poukazoval na skutočnosť, že hoci je výučba náboženstva povinná, rovnako povinný je aj predmet občianska výchova. Za vinníka tejto situácie bol označený Vavro Šrobár ako „národný a náboženský hrobár“. ⁹ Poslanci sa obávali, že občianska výchova ako predmet bude slúžiť ako platforma neveriacim pedagógom na urážanie náboženských citov žiakov. V tomto smere noviny *Slovenská pravda* vyzývali rodičov detí, aby sa každý deň pýtali detí, či im učiteľ nezakazoval modliť sa, či sa posmešne nevyslovoval o cirkvi atď. (SP 1922, 1).¹⁰ Ešte aj v roku 1938 *Slovenský hlas* videl občiansku náuku ako predmet bez tradície, do ktorého osnov bolo možné vložiť šeličo, vzhľadom na nejasnú hranicu medzi náboženskou výučbou a občianskou náukou. Aj z uvedeného dôvodu potreboval podľa článku zákon reformu, aby sa „nestrácali vžitú kultúrnu slovenské hodnoty“. (SH 1938, 4).

Prevádzacie pokyny, konkretizácie jednotlivých paragrafov zákona, sa adaptovali do praxe formou vládneho nariadenia zo 4. apríla 1925 č. 64. a výnosu ministerstva školstva z 15. mája 1925 č. 16.137-I. Platil pre Čechy a Slovensko. Usmernenie uvádzalo, že žiadosti o oslobodenie

⁷ Išlo o tzv. malý školský zákon, keďže riešil len časť problémov dobového školstva. Nešlo o reformu komplexnú. Školy delil na dva typy – štátne a neštátne (obecné, cirkevné a súkromné). Rovnako zaviedol povinnú 8-ročnú školskú dochádzku, hoci na území Slovenska vstúpila do platnosti až od školského roku 1927/1928. Na území Slovenska na základe čl. XXXVIII/1868 bola dovtedy 6-ročná povinná školská dochádzka.

⁸ Medzi povinné predmety pre ľudové školy patrila okrem náboženstva aj občianska náuka a výchova, vyučovací jazyk, počty, prírodopis, prírodospyt, zemepis a dejepis. Nepovinné predmety sa otvárali len vtedy, ak sa na daný predmet prihlásilo minimálne 20 detí.

⁹ Obavy boli neopodstatnené. Čiastočne to súviselo s absentujúcimi učebnými osnovami, ktoré mali byť definitívne až potom, ako školské úrady získali dostatočné praktické skúsenosti s vyučovaním občianskej náuky. Základ predmetu mal žiakov oboznamovať so štátnym zriadením, inštitúciami, demokratickými princípmi atď.

¹⁰ *Slovenské ľudové noviny* dňa 24. 8. 1923 na s. 3 informovali v spojitosti s problémom o porade, profesorov a katechétov, ktorá sa uskutočnila v pondelok 27. augusta 1923 o 17.00. Predmetom rokovania boli učebnice náboženstva, ale hlavne otázka, ako sa správať voči novému predmetu – občianska náuka a výchova.

od vyučovania sa mali vybavovať obratom najneskôr do 14 dní tak, aby bol pred začiatkom školského roka známy počet detí, ktoré budú navštevovať náboženstvo. Žiakom, ktorí boli oslobodení od vyučovania náboženstva, sa na vysvedčení v kolónke náboženstvo objavil prípis o tom, že dieťa bolo oslobodené. Podľa normy nemal žiadny dozorný štátny orgán, správca či riaditeľ školy ovplyvňovať obsah a spôsob náboženského vyučovania. Rovnako pedagogický zbor nesmel akýmkoľvek spôsobom ovplyvňovať slobodné rozhodovanie rodičov, resp. ich zástupcov, v prospech, alebo proti náboženskému vyučovaniu. Rozsah výučby predstavovali dve hodiny týždenne. Do rozvrhu boli zakomponované buď ako prvé, alebo posledné hodiny.¹¹ Na školách, kde náboženstvo vyučovali členovia duchovnej správy, sa hodiny náboženstva umiestňovali do rozvrhu po dohode s učiteľom náboženstva. Nesmeli sa umiestniť počas voľných dní pre deti. V prípade, že taká situácia sa nedala dosiahnuť, bolo možné realizovať výnimku a stanoviť výučbu náboženstva na voľné dni.¹² Rozsah učiva pre jednotlivé školské stupne ustanovovali cirkevné úrady. Učitelia náboženstva pri vytváraní podrobnej učebnej osnovy museli zohľadniť nielen vonkajšie, ale i vnútorné pomery školy, kde vyučovali. Do obsahu predmetu sa radili biblické dejiny (podľa smerníc pútavo a zaujímavo), katechetizmus (základné pravdy viery, za dodržania zásady nie veľa naraz), cirkevné dejiny (odporúčali sa farebné prehľady pre deti na tabule, žiadne diktovanie poznámok). Odporúčali sa aj vychádzky na posvätné miesta v rámci vyučovania daného predmetu, avšak za náležitej prípravy, napr. v spojitosti s Cyrilom a Metodom, liturgika spolu s modlitbami (Hronek 1935a, 69-79). Dozor nad vyučovaním predmetu prislúchal cirkevným úradom s výhradou práva vrchného dozoru a správy (Placht – Havelka 1934, 71).¹³ V záujme šetrenia financií norma odporúčala zamestnávať učiteľa náboženstva na škole nastálo, ak to, samozrejme, okolnosti dovoľovali. Daný krok mal viesť k úspore finančných prostriedkov, najmä v spojitosti s preplácaním cestovných nákladov.¹⁴ Pre menšie miesta zabezpečoval vyučovanie predmetu spravidla miestny duchovný, pri väčších obciach zamestnávali sa učitelia náboženstva. V spojitosti s vyučovaním náboženstva môžeme hovoriť o troch kategóriách vyučujúcich – učitelia vymenovaní školskými úradmi, učitelia z duchovného prostredia a svetskí (Hronek 1935a, 96). Osoby svetské, ktoré sa pre daný krok rozhodli, museli mať príslušné vzdelanie a skúšky odbornej spôsobilosti.¹⁵ To všetko za predpokladu, že príslušný vrchný

¹¹ Počet jednotlivých vyučovacích hodín pre jednotlivé druhy a stupne obecných a meštianskych škôl stanovil výnos ministerstva zo 4. augusta 1923 č. 92.189-I (Vestník MŠaNO 1923, 452-456). Stredné školy mali znížený počet vyučovacích hodín náboženstva na základe výnosu ministerstva školstva zo 4. septembra 1919 č. 42.845. Zavádzal náboženstvo ako predmet povinný, v nižších triedach 2 hodiny týždenne, vo vyšších 1 hodina týždenne. Reforma v máji roku 1932 ponechala na Slovensku 2 hodiny týždenne, pre české krajiny bola stanovená 1 hodina týždenne.

¹² Vyučovanie náboženstva duchovnými osobami spôsobovalo v duchovnej správe problémy. Činní kňazi nemohli naplniť časť svojich funkcií. Z uvedeného dôvodu predstavitelia duchovnej správy požiadali školskú vrchnosť o riešenie. Referát ministerstva školstva a národnej osvety v Bratislave vyjadril výnosom zo 16. októbra 1929 č. 63.900/I. súhlas na udelenie výnimiek zo zákona č. 226/1920 a vládneho nariadenia č. 64/1925 pre školy jedného náboženského vyznania.

¹³ Pre potreby slovenských katolíckych škôl bol editovaný pedagogicko-didaktický časopis *Slovenská škola*. Vychádzal jedenkrát mesačne. Venoval sa pedagogickej praxi a novinkám určeným do praxe. Editovali ho M. Kopčan a M. Čunderlík.

¹⁴ Išlo o článok IV. a V. zákona č. 251 z 13. júla 1922 o služobných pomeroch učiteľstva. Ministerstvo školstva vydalo 25. augusta 1921 výnos č. 75139, v ktorom informovalo, že katechéty pre ľudové školy bude v školskom roku 1921/1922 odmeňovať za 1 hodinu týždennú sumou 100 korún. Katechéti na meštianskych školách mali za 1 hodinu týždenne dostávať odmenu vo výške 120 korún. Cestovné ostávalo rovnaké, 30 halierov za kilometer (SAN – PATO, f. SITO 1919 – 1949, k. 2).

¹⁵ Pri svetských učiteľov oboch pohlaví museli kandidáti preukázať stredoškolské vzdelanie, krstný list, potvrdenie od lekára, že môžu vykonávať učiteľské povolanie a odporúčanie príslušnej fary. Skúška, ktorá sa konala dva razy do roka, preukazovala kandidátovu znalosť učiva náboženského, pedagogicko-metodologickú

cirkevný úrad vyhlásil danú osobu za spôsobilú vykonávať úrad učiteľa náboženstva. Obsadenie miesta učiteľa náboženstva spadalo do kompetencie príslušnej cirkvi, resp. náboženskej spoločnosti. Osoba učiteľa bola povinná svedomite sa pripravovať, skoro prichádzať do školy, poznať školské zákony a primerane sa obliekať.¹⁶ Dôležitou súčasťou boli pravidelné stretnutia učiteľa náboženstva s rodičmi detí.¹⁷ Hoci svetský pedagóg náboženstva podliehal výberu cirkevnej správy, všetci boli povinní dodržiavať zákony a predpisy, ktoré v medziach zákona vydávali školské úrady. Na druhej strane, ak cirkevné úrady ustanovili niečo do vyučovania náboženstva, museli danú skutočnosť oznámiť správcovi školy, resp. úradu školského inšpektora pre príslušný obvod. Ustanovenia, ktoré boli v rozpore s obecným školským poriadkom, nemali byť oznamované učiteľom náboženstva (Placht – Havelka 1934, 75).¹⁸ V spojení s náboženstvom je teda možné hovoriť o dvoch silách stretávajúcich sa pri vyučovaní náboženstva – štátu a cirkvi.

Napriek povinnému náboženstvu sa objavovali situácie indikujúce problémy pri výučbe daného predmetu.¹⁹ Referát ministerstva školstva v Bratislave rozposlal školským inšpektorom na Slovensku správu, podľa ktorej bol informovaný, že na niektorých školách na Slovensku sa predmet náboženstvo nevyučoval vôbec, alebo sa zanedbával predpísaný počet hodín. V niektorých prípadoch bola výučba iba niekoľko minút namiesto predpísaných dvoch hodín. Referát v Bratislave preto žiadal dozorné orgány, školské inšpektoráty, aby situáciu vo svojich obvodoch prešetrili.²⁰ Ak zistili nezrovnalosti, ich úlohou bolo informovať vo forme správy Referát v Bratislave a súčasne podniknúť kroky na nápravu (SAN – PATO, f. SITO 1919 – 1949, k. 2).

znalosť, znalosť učebníc, ako i znalosť cirkevných a školských predpisov. Mala dve časti, písomnú a ústnu. Na uľahčenie prípravy sa organizovali špeciálne kurzy pripravujúce na skúšky spôsobilosti pre vyučovanie náboženstva (Hronek 1935a, 200-202).

¹⁶ Išlo o tzv. služobnú pragmatiku pre národné školy zo 14. 9. 1928 č.162 a vládne nariadenie z 26. 6. 1930 č. 91. Daný predpis sa venoval aj disciplinárnej zodpovednosti t. j. disciplinárnym trestom (výčitka, zamietnutie postupu, zníženie platu, preloženie na odpočinok, prepustenie) a pokutám (výstraha, výčitka).

¹⁷ Po finančnej stránke mal svetský pedagóg vyučujúci náboženstvo plat zložený zo služneho (udeľovalo sa podľa počtu rokov ktoré odslúžil) a činovného (v podstate išlo o akési platové stupnice podľa obyvateľstva v štyroch skupinách, napr. do prvej skupiny patrila Praha, Brno, Bratislava, do druhej obce s viacej ako 25 000 obyvateľov, do tretej obce od 2000 do 25 000 obyvateľov a do štvrtej obce pod 2000 obyvateľov (Hronek 1935a, 229).

¹⁸ V súvislosti s pedagógmi boli zistené prípady neoprávnenej kritiky učiteľských osôb zo strany kňazov. Ministerstvo školstva upozorňovalo v tomto smere na paragraf 1 zákona č. 205 z 10. apríla 1919, podľa ktorého bola služba na školách verejným úradom, a preto malo byť konanie duchovného, ak sa ho dopustil, označené za neprípustné (SAN – PATO, f. SITO 1919 – 1949, k.1).

¹⁹ Minister s plnou mocou pre správu Slovenska adresoval inšpektorom a riaditeľom škôl 3. augusta 1919 výzvu, kde ich informoval, že sa množia žaloby na českých pedagógov, ktorí sa vraj dopúšťali netaktnosti a prečinov voči náboženstvu. Podľa výzvy mali nešetrne zaobchádzať so žiakmi katolíckeho vyznania, mali im prednášať veci protikresťanské, zakazovať žiakom návštevu v školách a pod. Minister preto vyzval inšpektorov a riaditeľov škôl, že ak mali vedomosť o podobných veciach, mali ho obratom informovať. Prislúbil objektivne prešetriť každý prípad. Školský inšpektorát v Topoľčanoch na výzvu reagoval listom, v ktorom podobný prípad odmietol (SAN – PATO, f. SITO 1919 – 1949, k. 1).

²⁰ Objavili sa aj prípady anonymných obvinení pedagógov českej národnosti. Ako príklad je možné uviesť anonymné podanie adresované školskému inšpektorátu v Topoľčanoch 21. novembra 1919. Pisateľ listu oznamoval inšpektorovi, že dňa 8. novembra 1919 sa v IV. triede meštianskej dievčenskej školy mal učiteľ Karol Petelík prednášku o Jánovi Husovi. Počas nej mal vyzdvihovať, že jedine Husova viera je spásanosná. Pisateľ žiadal prísne zakročenie, aby pedagóg nešpinil katolícku cirkev. Doslova „... my neurážame evanjelikov a husitov a vyprosíme si, aby aj ony takto neurážali naše city.“ Po liste bolo nariadené úradné vyšetrovanie. Uskutočnilo sa 26. novembra 1919. Učiteľ obvinenia poprel. Jeho verziu potvrdili aj žiačky predmetnej triedy meštianskej školy. Na základe výsledkov vyšetrovania riaditeľ meštianskej školy Václav Stryhal, požiadal inšpektorát, aby prešetril, kto udanie podal. O prešetrovanie žiadal opakovane. (SAN – PATO, f. SITO

Reformný proces v školstve sa opätovne dal do pohybu začiatkom 30. rokov 20. storočia. Komisia pre národné školy, pod vedením Václava Příhodu, síce odporúčala viaceré inovácie, do praxe sa premietli len niektoré, napr. definitívne učebné osnovy jednotlivých učných predmetov. Na Slovensku sa podľa nich začalo vyučovať od školského roka 1934/1935.

V druhej polovici roku 1938 došlo v školstve k viacerým štrukturálnym zmenám, ktoré reflektovali zmenené politické pomery. Školstvo malo byť podľa nových predstáv vybudované v duchu kresťanského a národného. Učebnice dejepisu, vlastivedy a zemepisu boli prvé, kde došlo k preskúmaniu ich obsahu s ohľadom na súlad s novým smerovaním.²¹ Do popredia sa znova dostáva dôležitosť vyučovania náboženstva ako povinného predmetu. Výučba náboženstva síce ostala v intenciách paragrafu 3 zákona č. 226/1922 z 13. júla, avšak jeho pôsobnosť sa rozšírila. Došlo k rozšíreniu povinnej výučby náboženstva, od roku 1939 aj na školy priemyslové, odborné a učňovské.²² Na štátnych stredných školách a v učiteľských ústavoch sa predmet stal povinným od 11. januára 1939.²³ Úprava učebných osnov na seba nenechala dlho čakať. Pre ľudové školy boli inovované 31. júla 1939 č. 74.355/I. Predstavovali len rámcové osnovy, teda umožňovali prispôbienie podľa prostredia s dôrazom na zásadu veku primeranosti. Zohľadňovali ideologické smernice, didaktické zásady, rozmiestnenie hodín, nepovinné predmety atď. Pre meštianske školy boli osnovy prijaté 31. júla 1939 výnosom č. 78.489/38 (menili osnovy z roku 1932 z 9. júla č. 69.485). Vyučovanie náboženstva ako predmetu doplnilo zavedenie spoločnej modlitby na ľudových i stredných školách výnosom č. 9601 zo 14. novembra 1939. Modlitbou sa začínalo i končilo vyučovanie.²⁴ Základ povinnej výučby náboženstva mal oporu aj v ústavnom zákone z 21. júla 1939, v podobe paragrafu 90. V duchu kresťanského a národného bol upravený aj vyučovací priestor. Od 1. septembra 1939

1919 – 1949, k. 1). Pre prehľad uvádzam, že v školskom roku 1920/1921 pôsobil v školskom inšpektoráte v Topoľčanoch, na meštianskych školách 6 slovenských a 14 českých pedagógov, ľudové štátne školy zamestnávali 30 pedagógov slovenskej národnosti a 3 českej národnosti. (SAN – PATO, f. SITO 1919 – 1949, k. 2).

²¹ Ak učebnice odporovali ustanoveniam o náboženstve, spoločenskej znášanlivosti, zákonom alebo boli chybné po stránke jazykovej správnosti, mohlo ich ministerstvo školstva zakázať. V období existencie Slovenskej republiky v rokoch 1939 – 1945 sa nekontroloval len obsah učebníc, ale sa pristúpilo k revízií knižníc. Proskribovaní boli známi zahraniční literáti a autori židovského pôvodu. Ostro bola sledovaná literatúra pre deti a mládež (Palárik – Mikulášová 2016, 128).

²² Prevádzkové pokyny k dočasným osnovám z 31. júla 1939 publikovali 13. októbra 1939 výnosom č. 90.800/39

²³ Nariadenie rušilo svojou účinnosťou platnosť výnosu z novembra 1922 o možnosti oslobodení žiakov stredných škôl spod výučby náboženstva.

²⁴ Ministerstvo školstva a národnej osvety na základe obežníka č. 60 zo 14. novembra 1939 zaviedlo pre všetky školy jednotnú modlitbu. Pre národné školy – A) pred vyučovaním: *Milý Bože, k Tebe zdvíhame svoje detské srdcia, aby si ich naplnil láskou k práci a k učeniu. Ty si všemocný a najmúdrejší, daj nám sily a chuti, aby sme svojich učiteľov ochotne a s radosťou poslúchali a ich pomocou všetko sa dobre naučili k Tvojej cti a sláve k Tvojmu potešeniu, ako i na radosť a na osoh našich milých rodičov a drahej vlasti slovenskej. Amen.* B) na konci vyučovania: *Milý Bože, končíme prácu a odchádzame. Sprevádzaj nás svojím požehnaním aby sme to, čo sme sa naučili, použili pre dobro svoje a svojho národa, aby sme boli dobrí, múdri a statoční, a tak slúžili Tebe, rodičom a vlasti. Amen.* Pre školy, stredné, odborné a učiteľské ústavy – A) pred vyučovaním: *Všemocný Bože, Tvorca všetkej pravdy, dobra a krásy, k Tebe zdvíhame svoje srdcia a mysle, naplň nás láskavo svojím svetlom a povzbud' nás k ochote a k pracovitosti, aby sme vo všetkej zemskej múdrosti Teba hľadali a so všetkou silou a námahou Tebe slúžili, a tak sa vzmáhali v duchu a v milosti pred tebou a pred ľuďmi.* B) na konci vyučovania: *Ďakujeme Ti, láskavý Bože, za všetko dobrodenie a za svoj dnešný pokrok vo vedomostiach a prosíme Ťa, sprevádzaj mocným požehnaním všetko naše počínanie. Spravuj a ochraňuj nás a žehnaj našu drahú slovenskú vlasť.* (SAN – PATO, f. SITO 1919 – 1949, k. 31. Vestník MŠaNO 1939, č. 169, 70).

vstúpilo do platnosti nariadenie č. 1293 o výzdobe miestností symbolom kríža a obrazmi národných dejateľov. Išlo o obraz Andreja Hlinku, ktorý mal byť vyhotovený v primeranej umeleckej úrovni a z trvanlivého materiálu. Aby „*ideály náboženské*“ prenikli hlbšie do života žiakov, bola súčasne pre školskú mládež nariadená povinná účasť na všetkých bohoslužobných úkonoch a pobožnostiach mimo povinných vyučovacích hodín výnosom z 26. septembra 1939 č. 89.178/1939. Účasť pedagogického zboru na cvičeniach bola pokladaná za integrujúcu súčasť náboženskej výchovy.²⁵ Od roku 1940 bola platnosť výnosu prenesená aj na stredné školy. Komplexnejšia zmena najmä ľudového školstva nastala zákonom č. 308/1940 z 26. novembra 1940. Ukotvil dôležitosť náboženskej výchovy ako povinného predmetu, bez ohľadu na ročník.²⁶ Ďalšie povinné predmety mohlo, v prípade potreby, určiť ministerstvo školstva, ak to verejné potreby vyžadovali. Nepovinné predmety podliehali schváleniu ministerstva školstva.²⁷ Na základe uvedenej normy sa mali školy pretvoriť do dvoch rokov.

Záver

Transformácia systému, prispôsobovanie sa novým podmienkam a budovanie štruktúry vzdelávania v duchu nových ideí nebol po roku 1918 ľahký proces. Hlavným problémom boli rozdiely zdedené po Rakúsko-Uhorskej monarchii, ktoré sa odzrkadlili v praxi. Viditeľne je to možné pozorovať na vyučovaní náboženstva ako predmetu – tak v podobe časovej dotácie, ako aj v zavádzaní jeho alternatív, náuky o spoločnosti. V praxi sa teda stretávali dve tendencie, nová vízia republiky a kresťanská tradícia, ktoré po roku 1918 na seba narážali. Náboženská výchova sa stávala platformou, na ktorej si politické strany vyjasňovali svoje názory. Viditeľnejšie sa do popredia dostáva vyučovacie predmetu po roku 1939, kedy bol úzko spojený s vtedajším politickým režimom. Predstavovalo oporný bod, bez ktorého nebolo možné budovať štát podľa predstáv jeho predstaviteľov.

REFERENCES

Primary sources

- Štátny archív v Nitre – pracovisko Archív Topoľčany (ďalej SAN – PATO), fond (ďalej f.) Školský inšpektorát v Topoľčanoch (ďalej SITO) 1919 – 1949, krabica (ďalej k.).
 Štátny archív v Nitre – pracovisko Archív Topoľčany (ďalej SAN – PATO), fond (ďalej f.) Okresný úrad Topoľčany 1923 – 1945 (ďalej OUTO), krabica (ďalej k.).
 Slovenský národný archív (ďalej SNA), fond (ďalej f.) Referát ministerstva školstva a národnej osvety v Bratislave 1919 – 1955 (ďalej RMŠaNO), krabica (ďalej k.).

²⁵ Ak katechéta vyučoval menej ako 10 detí, neprináležala mu odmena za vyučovanie ani náhrada cestovného. Od 1. septembra 1943 došlo k úprave výšky odmeny za vyučovanie náboženstva, nadpočetných hodín na ľudových a meštiackych školách o 50%. Suma sa pohybovala medzi 2.50 až 6.80 halierov za 1 vyučovaciu hodinu. Polepšili si predovšetkým učitelia, ktorí museli prekonávať komunikačné prekážky, napr. ak vyučovali na Kopaniciach, alebo keď bola škola vzdialená od obydli pedagóga viac ako 2 km.

²⁶ Nasledovali predmety ako vyučovací jazyk, prvoka, štátoobčianska náuka, vlastiveda, dejepis, zemepis, prírodopis, prírodospyt, počty a merba, písanie, kreslenie, spev, ručné práce výchovné, telesná výchova, zdravotveda a na školách národnostných menšín slovenský jazyk.

²⁷ Boli to predmety ako druhý jazyk (nemecký, rusínsky či maďarský), hudba, rýchlopis, písanie na stroji.

Secondary sources

- Gašparík, Ignác – Hanus, Július.* 1929. Školský radca. Bratislava.
- Hronek, Josef.* 1935a. Vyučování náboženství na národních školách. Praha.
- Hronek, Josef.* 1935b. Reforma národní školy československé. Praha.
- Kázmerová, Lubica.* 2012. Premeny v školstve a vzdelávaní na Slovensku (1918 – 1945). Bratislava.
- Kratochvíl, Rudolf – Synek, František.* 1934. Katechetizmus slovenského učiteľstva. Žilina.
- NJ.* 1920. Ľudové zhromaždenie v Selenči In Národná Jednota I. /5, 19. marca 1920, 1-2.
- NJ.* 1920. Národná jednota I./ 44, 17. decembra 1920, 3.
- Palárik, Miroslav – Mikulášová, Alena.* 2016. Libri prohibiti: Zásahy politiky do knižnej produkcie a knižničných fondov počas druhej svetovej vojny na príklade mesta Nitra (Libri prohibiti: Government interference with book production and book collections during World War II as exemplified by the city of Nitra). In Muzeológia a kultúrne dedičstvo (Museology and Cultural Heritage) 4/2, 117-137.
- Placht, Otto – Havelka, František.* 1934. Příručka školské a osvětové správy. Praha.
- SH.* 1938. In Slovenský hlas I/121, 26. mája 1938, 4.
- SEN.* 1922a. In Slovenské ľudové noviny 13/28, 7. júla 1922, 2.
- SEN.* 1922b. Reč poslanca Arnolda Boboka z 27. 6. 1922. In Slovenské ľudové noviny 13/29, 14. júla 1922, 2.
- SP.* 1922. Katolíckym rodičom do pozornosti. In Slovenská pravda III/37, 10. septembra 1922, 1.
- SP.* 1923a. In Slovenská pravda IV/43, 21. októbra 1923, 2.
- SP.* 1923b. Prvý výkvet školského zákona. In Slovenská pravda IV/46, 11. novembra 1923, 2-3.
- Správy Katolíckej školskej rady na Slovensku 1929, 3.
- Vestník MŠaNO* 1920. Vestník ministerstva školství a národní osvěty II/21, 417.
- Vestník MŠaNO* 1923. Vestník ministerstva školství a národní osvěty 1923. Praha.
- Vestník MŠaNO* 1939. Vestník ministerstva školství a národní osvěty 1939. Praha.

SUMMARY: RELIGIOUS EDUCATION IN CZECHOSLOVAKIA AFTER 1918. Religion belonged to the most important teaching subjects in education. After the Czechoslovak Republic had been established in 1918, the changes appeared not only in the state administration but also in the system of education, which included the teaching of religion. Taking into consideration strong religious feelings in Slovakia, the Ministry of Education requested teaching staff, bearing in mind unique circumstances in which Slovak education was built, to prepare moderate lessons. The state was aware that the Catholic Church played an essential role in society. The adoption of the legislative reform in the form of the 'Small School Law', the introduction of the subject of Civic Education and the abuse of the religious question in political campaigns did not help to settle the situation. It was Civic Education that was perceived by parents as a subject dangerous to children's morals, an idea which found political support in the Slovak People's Party. The teaching of the subject became more noticeable after 1939, when it was closely associated with the political regime. The state and religion were re-connected.

ADRIANA KIČKOVÁ

Doc. PhDr. Adriana Kičková, PhD.
Constantine the Philosopher University in Nitra
Faculty of Arts
Department of History
Hodžova 1
949 74 Nitra
Slovakia
akickova@ukf.sk